

O SONETIZMU LEOPOLDA STAFFA

Članek obravnava na klasičnem (Mickiewiczzevem) sonetnem vzorcu temelječi sonetizem Leopolda Staffa in odmike od tega vzorca tako glede verzifikacije kot glede cikličnosti.

The paper deals with the sonnet production of Leopold Staff, which is based on the classical (Mickiewicz's) sonnet pattern, and with deviations from this pattern, i.e., with respect to its versification as well as to its cyclic character.

Ob nastopu mladopoljskega sonetista Leopolda Staffa (1878–1957), sodobnika slovenske moderne, je imel poljski sonet že nad tristoletno zgodovino. Začela se je s tremi izvirnimi soneti renesančnega pesnika Jana Kochanowskega (1530–1584), natisnjenimi v letu njegove smrti v zbirki *Igračke* (Fraszki, 1584). Spesnjeni so v silabičnih enajstercih, s cezuro po petem zlogu (5+6), ki jo je uvedel Kochanowski. Različna razvrstitev rim razodeva vpliv bogatega italijanskega renesančnega sonetizma, ki ga je poljski pesnik spoznal v mladosti med študijem v Padovi in Bologni. Poleg najpogostejšega italijanskega vzorca *abba abba cdc dcd* sta tu še dve manj znani varianti: *abba abba cde dee* in *abba cddc efef gg*. Posebno zanimiva je zadnja varianta, realizirana kot primer galantne dvorne poezije v sonetu *Za gospo*.

Do Paniej

Imię twe, pani, które rad mianuję,	a
Najdziesz w mych rymiech często napisane,	b
A kiedy będzie od ludzi czytane,	b
Masz przed inszymi, jeśli ja co czuję.	a
Bych cię z drogiego marmuru postawił,	c
Bych cię dał ulać i z szczerzego złota	d
(Czego uroda i twa godna cnota),	d
Jeszcze bych cię czci trwałej nie nabawił.	c
I mauzolea, i egiptskie grody	e
Ostatniej śmierci próżne być nie mogą;	f
Albo je ogień, albo nagle wody,	e
Albo je lata zazdrościwie zmogą;	f
Sława z dowcipu sama wiecznie stoi,	g
Ta gwałtu nie zna, ta się lat nie boi	g

Od italijanskih renesančnih vzorcev se ta sonet odmika s štirimi rimami v kvartetah in s končnim dvostišjem (to velja tudi za drugi sonet), zaradi katerega so do nedavnega tema sonetoma zmotno pripisovali vpliv Ronsardove pesniške šole, ki da jo je Kochanowski spoznal med svojim bivanjem v Parizu (Pszczółowska

1993: 10–11). Za francoski renesančni sonet je namreč značilno dvostišje sredi drugega dela soneta (8+6), ne pa na koncu.

Kot francoski so veljali tudi soneti (šest po številu), ki jih je mlajši sodobnik Kochanowskega Mikołaj Sęp Szarzyński (1550–1581) postavil na začetek svoje refleksivne lirike v zbirki *Ritmi ali poljske pesmi*, objavljene posmrtno 1601. Končujejo se z dvostišji, v kvartetih pa sta le po dve rimi, tako kot v drugem od sonetov Kochanowskega.

V 17. stoletju se je pod vplivom francoskega aleksandrizma v sonetih nekaterih manj znanih poljskih pesnikov namesto enajsterca pojavil trinajsterec, tako celo v prvem prevodu treh Petrarkovih sonetov (1630). Toda glavni pesnik poljskega baroka Jan Andrzej Morsztyn (1613–1693) je svojih petindvajset erotičnih sonetov zgradil izključno iz enajstercev s cezuro po petem zlogu (5+6), ki se v kvartetih največkrat rimajo *abba baab*.

Osemnajsto stoletje ni dalo novih sonetnih vzorcev. Renesana in baročna tradicija je zamrla, maloštevilni soneti razsvetljenske dobe so pod vplivom francoske kulture spesnjeni v trinajstercih. Prerod je nastal z romantiko. Sprva so se v sonetih mladega Seweryna Goszczyńskiego (1801–1876) poleg enajstercev pojavili osemzložni verzi, vendar se niso uveljavili. Klasični vzorec poljskega soneta je ustvaril Adam Mickiewicz (1798–1855) z zbirko štiridesetih sonetov (*Sonety*, 1826), ki jo sestavljata cikel ljubezenskih (t. i. odeških) sonetov in cikel *Krimski soneti*. Kot že prej objavljeni sonet *Spomin* (Przypomnienie, 1818) so vsi zgrajeni iz silabičnih trinajstercev s cezuro po sedmem zlogu (7+6) in s samimi ženskimi rimami, sicer pa v obliki in v prvem ciklu tudi v ljubezenski motiviki posnemajo Petrarkove sonete: v tem ciklu sta v kvartetih po dve oklepajoči rimi *abba abba* in tudi v tercetih le po dve rimi v različnih prepletih, v enem sonetu pa so tri rime. Tu je kot primer naveden sonet *Resignacija*, ki ga je Prešeren prevedel v nemščino (*Illyrisches Blatt* 1833).

Rezygnacja

Nieszczęśliwy, kto próżno o wzajemność woła,	a
Nieszczęśliwszy jest, kogo próżne serce nudzi,	b
Lecz ten u mnie ze wszystkich nieszczęśliwszy ludzi,	b
Kto nie kocha, że kochał, zapomnieć nie zdoła.	a
Widząc jaskrawe oczy i bezwstydne czoła,	a
Pamiętkami zatruwa rozkosz, co go ludzi;	b
A jeśli wdzięk i cnota czucie w nim obudzi,	b
Nie śmie z przekwitłym sercem iść do stóp anioła.	a
Albo drugimi gardzi, albo siebie wini,	c
Minie ziemiankę, z drogi ustąpi bogini,	c
A na obiedwie patrząc żegna się z nadzieją.	d
I serce ma podobne do dawnej świątyni,	c
Spustoszałej niepogód i czasów kolejną,	d
Gdzie bóstwo nie chce mieszkac, a ludzie nie śmieją.	d

Sonetna struktura je v obeh ciklih klasična: 4+4+3+3. V prvem ciklu je izjema hemistih v 14. verzu zadnjega soneta *Opravičilo* (Ekskuza). Odstopanja od petrarkistične norme je bolj opazno v ciklu Krimskih sonetov, kjer imata soneta *Morska tišina* in *Vihar* v kvartetah po štiri rime: *abba cddc efg efg*, dialogiziranemu sonetu *Pogled na gore s Kozlovskih step* pa je dodan prvi del 15. verza. To pa seveda ne pomeni, da v tem ciklu niso v večini vzorčni soneti, kakršen je *Akermanske stepe*.

Stepy akermańskie

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,	a
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi;	b
ród fali łak szumiących, śród kwiatów powodzi,	b
Omijam koralowe ostrowy burzanu.	a
Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;	a
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;	b
Tam z dala błyszczący obłok? – tam jutrzeńka wschodzi?	b
To błyszczący Dniestr, to weszła lampa Akermanu.	a
Stójmy! – jak cicho! – słyszę ciągnące żurawie,	c
Których by nie dościgły żrenice sokoła;	d
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,	c
Kędy wąż śliską piersią dotyka się ziola.	d
W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawe,	c
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!	d

Zgoraj navedeno priča le o Mickiewiczovem občutku za odprtost soneta tako glede tematike (Orient) kot glede strukture in razvrstitve rim. Takšen občutek je nedvomno imel že Kochanowski, saj so v njegovih treh sonetih tri različne variante rim, in takšen odnos do te pesniške forme potrjujejo tudi nadaljnje spremembe poljskega soneta. Kaže se v razširjanju tematike v zvezi z zgodovinskimi dogodki (poljske vstaje) in z družbenimi spremembami (vloga mest) kot tudi v oblikovnih variantah in v novi verzifikaciji.

Navdušenje mladega pesniškega rodu za Mickiewiczeve sonete in množično posnemanje le-teh je utrdilo vlogo silabičnega trinajsterca kot klasičnega sonetnega verza. Čeprav je s ponatisom pozabljene renesančne in baročne lirike v 19. stoletju prišel v evidenco tudi sonetni vzorec z enajsterci, je bil ta verz tudi poslej bolj redek, vendar ga je – poleg trinajsterca – uporabljal tudi Juliusz Słowacki (1809–1849). V obeh primerih najdemo v kvartetah novo varianto – tri rime, v tercetah pa dve rimi: *abba acca ded eed*. Sredi 19. stoletja se je v zvezi s trinajstercem pojavil silabični dvanajsterec (7+5) z moško klavzulo, proti koncu stoletja, že v dobi mlade Poljske, pa je Jan Kasprówicz (1860–1926) v zbirki 40 sonetov *Iz koč* (Z chałupy, 1892) vpeljal v sonet silabični deseterec (4+6) obenem z novo, kmečko tematiko. Pomemben poseg v strukturo poljskega soneta je bilo uvajanje silabotonizma. Težnja po ritmizaciji, ki se je pokazala že konec 18. stoletja, se je v romantiki pod vplivom ljudske pesmi okrepila in se začela uveljavljati tudi v sonetu. Desetzložnim verzom (4+6) v trohejih in hiperkatalektičnih anapestih, ki so bili zaradi poljskega naglaševanja besed na predzadnjem zlogu najbližji silabotonizmu, so sledili med

drugim jambski petstopični verzi (4+7) v enem od sonetov Marje Konopnicke (1842–1910) iz njene zadnje, izrazito melodične lirske zbirke *Italija* (1901).

Leopold Staff je torej imel za svoje sonetopisje na voljo kar precej domačih vzorcev, odločil pa se je za klasični Mickiewiczzev sonet. Veliko večino svojih sonetov – vseh je nad 250 – je zgradil iz silabičnih trinajstercev, pri tem pa do neke mere upošteval tudi nove poetike, ki so se zvrstile med njegovo dolgoletno ustvarjalnostjo. Sonetov ni objavljajal posebej, temveč jih je uvrščal med druge pesniške enote (vseh je ok. 1700) v različnem številu v posameznih zbirkah. Zbirka *Sanje o moči* (Sny o potędze, 1901) vsebuje 21 sonetov, *Dan duše* (Dzień duszy, 1903) – 31, *Modrim pticam* (Ptakom niebieskim, 1905) – 12, *Cvetoča veja* (Gałąź kwitnąca, 1908) – 32, *Nasmehi ur* (Uśmiechy godzin, 1910) – 14, *V senci meča* (W cieniu miecza, 1911) – 32, *Labod in lira* (Łabędź i lira, 1914) – 37, *Mavrica solz in krvi* (Tęcza łez i krwi, 1918) – 4, *Poljske stezice* (cieżki polne, 1919) – 18, *S sovjim peresom* (Sowim piórem, 1921) – 23, *Šivankino uho* (Ucho igielne, 1927) – 17, *Visoko drevje* (Wysokie drzewa, 1932) – 6, *Mrtvo vreme* (Martwa pogoda, 1946) – 4. Brez sonetov so zbirke *Hraneč se med poletom* (Żywiąc się w locie, 1922), *Barva medu* (Barwa miodu, 1936), *Trsje* (Wiklina, 1954) in *Devet muz* (Dziewięć muz, 1958).

Za sonete v prvi Staffovi pesniški zbirki kot tudi za nadaljnje po klasičnem vzorcu spensjene sonete je poleg silabičnega trinajsterca s samimi ženskimi klavzulami značilno ujemanje sintaktičnega segmenta s koncem verza in klasična kompozicija 4+4+3+3. (V bogatem poljskem sonetizmu te dobe se je pojavil tudi francoski tip 4+4+6 z varianto 4+6+4 in še številne druge sonetne kompozicije). V razvrstitvi rim pa se Staff manj zvesto drži klasičnega domačega vzorca (variente so že pri Mickiewiczu): poleg dveh oklepajočih rim sta pri Staffu v kvartetah pogosto dve prestopni rimi; še večjo sproščenost predstavljajo štiri prestopne ali oklepajoče rime v kvartetah, v tercetah pa tri v najrazličnejših kombinacijah, večkrat s končnim dvostišjem.

Takšno klasičnost in hkratno modernizacijo naj ponazori uvodni programski sonet *Kovač*.

Kowal

Całą bezkształtną masę kruszców drogocennych,	a
Które zaległy piersi mej głąb nieodgadłą,	b
Jak wulkan z swych otchłani wyrzucam bezdennych	a
I ciskam ją na twarde, stalowe kowadło.	b
Grzmotem młota w nią walę w radosnej otusze,	c
Bo wykonać mi trzeba dzieło wielkie, pilne,	d
Bo z tych kruszców dla siebie serce wykuć muszę,	c
Serce hartowne, mężne, serce dumne, silne.	d
Lecz gdy ulegniesz, serce, pod młota żelazem;	e
Gdy pęknieś, przeciw ciosom stali nieodporne:	f
W pył cię rozbiją pięści mej gromy potworne!	f
Bo lepiej giń, zmiażdżone cyklopowym razem,	e
Niżbyś żyć miało własną słabością przekłętą,	g
Rysą chorej niemocy skażone, pękniętą.	g

Po starejših zgledih, še bolj pa pod vplivom novih smeri se Staffovi soneti večkrat odmikajo od klasične oblike glede verzifikacije. Tak odmik predstavlja silabični trinajsterec z moško klavzulo (7+5), to je dvanajsterec v zvezi s trinajstercem. Moška rima je v poljskem jeziku zaradi njegove paroksiteze redka, možna samo na enozložnicah. Klasicistična poetika jo je obravnavala kot manj vredno, v dobi mlade Poljske pa je bila zaradi teženj po svobodnejšem verzu bolj upoštevana. Staff je svoje jezikovno mojstrstvo dokazal že v prvi pesniški zbirki tudi s pesmijo *Vihar* (Burza), sestojéčo iz 60 šestnajstzložnih silabičnih verzov (8+8) s samimi moškimi klavzulami in z enozložnicami pred cezuro po osmem zlogu. V sonet je moško klavzulo prvič uvedel v zbirki *Cvetoča veja* in jo nato še večkrat uporabil, med drugim v sonetu *Curriculum vitae* (1911).

Curriculum vitae

Dzieciństwa mego blady, niezaradny kwiat	a
Oślaniał pieszczące, ciepłarniane cienie.	b
Nieśmiałe i lękliwe było me spojrzanie	b
I stawiając krok cudzych czepiałem się szat.	a
Młodość ma pierwsze skrzydła swe wysłała w świat,	a
Kiedy nad wiosnę miłsze zdały się jesienie.	b
Więc kochałem milczeniem, wspomnienie, westchnienie	b
I plotłem chmurom wieńce z swych kwietniowych lat.	a
Dopiero od posagów, od drzew i od trawy,	c
Z krórymi żyłem długo wśród dalekich dróg,	d
Nauczyłem się prostej, pogodnej postawy.	c
I kiedym, stary smutku dom zburzywszy w gruzy,	e
Uczył z siebie jeno wschodom słońca próg,	d
Rozumie mnie me serce i kochają Muzy.	e

V vseh teh primerih je opazna močna ritmizacija v jambski meri ob prepletu šeststopičnega hiperkatalektičnega jamba (7+6) s šeststopičnim jambom (7+5).

Za trinajstzložnimi verzi so v Staffovih sonetih po številu na drugem mestu enajstzložni, silabični in silabotonični. Že v pesniški zbirki *Dan duše* je šest sonetov v obliki, kakršna se je v raznih variantah ohranila od poljske renesanse preko baroka in romantike do konca 19. stoletja, do dobe Mlade Poljske. Pri Staffu imajo soneti iz silabičnih enajstercev s cezuro po petem zlogu (5+6) po dve prestopni ali oklepajoči rimi v kvartetih in po tri različno prepletene rime v tercetih. V zbirki *Cvetoča veja* so v dveh sonetih – *Milina noči* (Ślodycz nocy) in *Kdo pozna ljubezen?* (Kto miłość zna?) poleg ženskih tudi moške klavzule, torej povezava enajstercev (5+6) z deseterci (5+5). Za vse doslej omenjene enajsterce je značilna težnja po jambizaciji, tu pa je že pravi silabotonizem – povezava petstopičnega hiperkatalektičnega jamskega verza s petstopičnim (z redkim odstopanjem od norme).

Kto miłość zna?

Kto miłość zna? Kto, duszą obłąkany,	a
Wypił zabójczy i najśladzsy jad,	b
A z martwych ożył nim, jak rosą kwiat?	b
Kto ssał miód z krwawych ust serdecznej rany?	a
Kto oddał wszystko, żebrakiem być rad,	b
Kto niewolnikiem sprzedał się w kajdany,	a
A został królem wszech gwiazd obwołany	a
I zdobył nowy, nieodkryty świat?	b
Kto w przepaść rzucił się bez den, bez den,	c
A wpadł w róż obłok na zawrotny sen,	c
Którym odurza woń upojna, miękka?	d
Kto, pokorniejszy od przydrożnych ziół,	e
Pod stopy padał czołem w pył, a czuł,	e
Że się najwyżej wznosi, kiedy klęka?	d

Močno ritmizirani so tudi enajsterci v osmih sonetih Staffove zbirke iz leta 1921, kjer se poleg jamba pojavlja daktil (v zvezi s trohejem). Največ (dvanajst) v enajstercih spenjenih sonetov je v zbirki *Šivankino uho*. To kaže – hkrati z upadanjem skupnega števila Staffovih sonetov v dvajsetih letih – na vpliv novih, stalnim oblikam, še posebno pa trinajstzložnemu verzu nenaklonjenih poetik, nastalih po prvi svetovni vojni.

Poleg silabotoničnih enajstercev so v tej zbirki še krajši sonetni verzi. Deseterec s cezuro po četrtem zlogu (4+6) v sonetu *Najbliżji* (Najbližsi) je zgrajen iz tristo-pičnih hiperkatalektičnih anapestov, kakršni so se prvič pojavili že v V. sonetu iz cikla *Maty* (Matka), objavljenem v eni prvih Staffovih zbirk (1903).

Matka

Krwawa matka pożogi, Ognicha,	a
Rudą żagwią zażęgła swe włosy,	b
Że gorzały trzaskając jak kłosa,	b
Gdy łan w skwarze prażącym usycha...	a
Popiół na dno wyspała kielicha	a
I pić dała mi strasznych win rosy	b
Bym z nich wzięła w swą perś gniewu glosy	b
Ja pogodna, łagodna, przecicha...	a
Synu! Z duszy mej weźmiesz tęsknotę	c
Wielkoduszną, myśl i serce złote	c
Dla wszystkiego, co z słońca krynicy...	d
Lecz na moce, co duszy twej wrogie,	e
więty gniew ci da mleko me srogie,	e
Dzkie mleko drapieżnej wilczycy!	d

Drugi v desetercih spesnjeni sonet iz tega cikla (*Mati II*) je oblikovan v ne tako redkem sonetnem metru – v trohejih. Še en tak primer je v sonetu *Naglica življenja* iz zbirke *Cvetoča veja*. Tu sta v kvartetah in tercetah le dve tavtološki rimi.

Pęd życia

Spiesz fala, pędzi – dokąd goni?	a
Liść w dal szumi – wiatrom się spowiada?	b
Żreje owoc – komu do stóp pada?	b
Kwitnie róża – gdzie śle czar swych woni?	a
A przelotny ptak, kto wie, gdzie siada?	b
Rok, co bieży, w jakiej spocznie toni?	a
Ul miód zbiera – dla bartnika dłoni?	a
Pieśń czarowna gdzie w serce się wkrada?	b
Wszystko spiesz, pędzi – gdzie? nie bada –	b
Różną drogą w jeden cel, gdzie dzwoni	a
Dziwnym echem tajemnica blada.	b
Czy tam rozkosz, czy rozpacz się płoni,	a
Męka hojna czy hojna biesiada,	b
W dal tęsknica gna życie i trwoni.	a

Ti deseterci se po mestu cezure (4+6) in po ženski klavzuli ločijo od jambskih desetercev (5+5), prepletenih z enajsterci.

V zbirki *Šivankino uho* je še sonet *Zahodna zarja nebesa*, sestavljen iz devet-zložnih jambskih verzov s cezuro po petem zlogu (5+4), kot edini tak primer v Staffovem sonetizmu.

Zachodnia zorza nieboskłonu	
Zachodnia zorza nieboskłonu	a
Ozłaca pola, drogi, rowy,	b
Jakby śpiżowy odgłos dzwonu	a
Oblekał ziemię w blask śpiżowy.	b
Na wzgórzu, kędy do połowy	b
Cień objął z dołu ściern zagonu,	a
wieć ognistą sierścią krowy,	b
Jak duże, rude liście klonu.	a
Jak słodka cisza z niebios sływa!	c
Jak świat jest prosty w świetle Twojem,	d
Panie, jak koi i ośmiela!	e
Z wielką ufnością i spokojem	d
Serce me w Tobie odpoczywa	c
Jako dłoń w dłoni przyjaciela.	e

Osamljen je tudi daktilsko-trohejski osmerek soneta *Że dawno nisem videl ljudi* iz iste zbirke. Zadnji verz, jambski enajsterec, s spremenjenim metrom in povečanjem številom zlogov ruši enotnost soneta, kar je pri Staffu izjema.

Dawnom nie widział już ludzi

Dawnom nie widział już ludzi

Bom był zgnębiony i chory

Tęsknotą, która się budzi

Źródł chmur jesiennej dżdżów pory

A jednak duch mój nieskory

Tlejącą we mnie chęć studzi

Podejść pod ludzkie zawory

I samotnością się trudzi.

Czy dobrze jest, że odwykam

Od zgiełku czy też od świata,

Co w moje drzwi nie kołata?

Bo co dzień chętniej przyszykam

Oczy w tej niemej zadumie,

Gdy serce ciche jest i śmierć rozumie.

a

b

a

b

b

a

b

a

c

d

d

c

e

e

Najkrajši Staffov sonetni verz je jamski sedmerek v sonetu *Ovila me je žalost* iz zbirke *Labod in lira*:

Owiał mnie smutek

Owiał mnie smutek złoty

W południa pełnej krasie.

W bezchmurnych pół wywczasie

Żółcieją kop namioty.

Wśród sennej łąk spiekoty

Trzoda się w dali pasie.

Wiatr znieruchomiał, zda się.

pią chaty, mdleją płoty.

Czar zawiał nad okółem.

A w modrej dali, polem,

W słonecznych skier zalewie,

W nadmiaru jasnowidzie

Przebuje szczęście idzie

I nic o ludziach nie wie.

a

b

b

a

a

b

b

a

c

c

d

e

e

d

S soneti, sestavljenimi iz verzov, krajših od trinajsterca, in s silabotoničnim verzifikacijskim sistemom se je Staff opazno odmaknil od klasičnega poljskega sonetnega vzorca – silabičnega trinajsterca, vendar mu je v glavnem ostal zvest. Ni sledil radikalnejšim smerem, ki so v naslednjih letih natančne rime nadomeščale z asonancami in konsonancami ali jih celo opuščale. Rime so pri Staffu v splošnem natančne; za primerno velja tudi ujemanje trdega soglasnika z ustreznim mehkim, samoglasnika *y* z *i* ali *ej*, *q* z *o*, *ę* z *e*: *kochance* – *kagańce* (že pri Mickiewiczu), *błyski* – *bliski*, *jary* – *starej*, *wezbraną* – *dano*; pozneje, v zbirki *Mrtvo vreme* (1946), najdemo tudi rimo *mogli* – *hieroglif*. Isto velja za sestavljene rime (v rabi so že od Kochanowskega): *trzyma* – *nie ma* (tedanji izgovor: *nima*), *pasie* – *zda się*.

Tudi heterosilabizma, značilnega že za del mladopoljskega sonetopisja, še bolj pa za poznejša leta, ni v Staffovih sonetih, razen če imamo za sonet pesem *Vrnitev* (v zbirki *Barva medu*), sestavljeno iz 14 verzov (4+4+3+3) različnih dolžin in brez rim.

Powrót

Ty, który moim zwałeś się imieniem,	(11 zl.)
Podobny do mnie jak odbicie w wodzie,	(11 --)
Nie nawiedzałeś mnie	(6 --)
Od długich lat.	(4 --)
Dzisiaj o zmierzchu pukasz w moje drzwi,	(10 --)
Zgorzkniały klęską wiary i rozumu,	(11 --)
Aby mnie prosić o pomoc i radę.	(11 --)
Cóż ci odpowiem?	(5 --)
Nie utoniesz w fali,	(6 --)
Po której kroczyły stopy	(8 --)
Namaszczone wonnym olejkiem.	(9 --)
I nie zbłądzisz w drodze,	(6 zl.)
Po której cię wiedzie	(6 --)
Ręka gwoździem przebita.	(7 --)

Tak eksperiment je tem bolj presenetljiv, ker se je Staff v tridesetih letih vrnil h klasičnemu sonetnemu vzorcu, kot pričata zbirki *Visoko drevje* in *Mrtvo vreme*, kjer je med sicer maloštevilnimi soneti – vseh je deset – kar osem zgrajenih iz silabičnih trinajstercev. Po vojni, ko je prevladala nenumerična poezija – ta je vplivala tudi na njegovo liriko prostih oblik – pa je sonet popolnoma opustil.

Druga komponenta klasičnega izročila v Staffovem sonetizmu je cikličnost. Pri Mickiewiczju je bila ustvarjalna zamisel uresničena v dveh večjih ciklih, ki obsegata 22 enot (ljubezenski soneti) in 18 enot (Krimski soneti), pri Staffu pa se ista težnja kaže v številnih ciklih, ki obsegajo od 3 do 35 enot. Glede na skupno število Mickiewiczevih sonetov je razmerje med cikličnimi soneti (40) in necikličnimi (6) odločno v korist prvih, pri Staffu pa je v cikle povezanih sonetov 182, necikličnih pa 72. Medtem ko je za oba Mickiewiczeva cikla značilna oblikovna enotnost sonetov (verz je silabični trinajsterec z žensko klavzulo), so Staffovi ciklični soneti različnih verzni oblik. V ciklu *Sanje o moči* iz istoimenske zbirke so še sami tradicionalni trinajsterci, prav tako v ciklu *Iz sonetov* v naslednji zbirki *Dan duše*, a v ciklu *Poljubi* se pojavi v dveh sonetih enajsterec (5+6), v ciklu *Mati* pa sta od osmih sonetov le dva spesnena v trinajstercih, štirje so v enajstercih, dva pa v desetercih (4+6), in to silabotoničnih (trohej, anapest). Prav tak radikalen odmik od klasične enotnosti – to so drugi mladopoljski pesniki v sonetnih ciklih strogo upoštevali – je v kratkem ciklu *Pokloni*, kjer je v sonetu *Naglica življenja* trohejski deseterec. V isti zbirki *Cvetoča veja* so v ciklu *Življenjska radost* med dvaindvajsetimi soneti trije v enajstercih, od teh dva v jambskih z moško klavzulo (5+5). V najdaljšem ciklu *Lokvanji*, posvečenem naravi in z njo povezanim razpoloženjem (v zbirki *Labod in*

lira), so med petintridesetimi soneti štirje v enajstercih, eden pa v sedmernih. Še več iz enajstercev zgrajenih sonetov – osem med triindvajsetimi – je v ciklu *Soneti* iz zbirke *S sovjim peresom*, največ – deset – pa v zbirki *Šivankino uho* v ciklu religioznih sonetov (brez naslova), med katerimi sta še dva iz trinajstzložnih, zadnji iz devetzložnih jamskih verzov, uvodni *Že davno nisem videl ljudi* pa s svojo heterosilabičnostjo in polimetrijo (daktil-trohej-jamb) poudarja raznolikost tega cikla.

Ob podobnem primeru (naveden je ciklus *Mati*) je poljska verzološka znanost ugotovila, »da so cikli, ki združujejo sonete, oblikovane iz trinajstercev (7+6) in enajstercev (5+6), le navidezno nehomogeni, da sta ti dve doslej različni verzni merili« v soseščini krajših silabotoničnih verzov »postali varianti dolgega silabičnega 'arhimera' 13/11 z neustaljenim delom 7/5 pred cezuro in s stalnim končnim delom, ki ima 6 zlogov« (Urbańska, 39).

V luči teh ugotovitev se pokaže, da so Staffovi sonetni cikli oblikovno bolj enotni, kakor je to veljalo prej. Takšno podobo dopolnjujejo doslej še neomenjeni cikli sonetov, sestavljenih iz samih trinajstercev ali (le redko) z variantami iz enajstercev: *Dan dela* in *Bogovi* iz zbirke *Dan duše*, *Trije soneti* in *Ponos* iz zbirke *Modrim pticam*, *Legenda o sreči* iz zbirke *Cvetoča veja*, *Peščica sonetov* iz zbirke *Nasmehi ur*, *Triptih italijanske umetnosti* in *Mali ljudje* iz zbirke *V senci meča*, *Pravični gnev* iz zbirke *Mavrica solz in krvi*. Že iz naslovov sonetnih ciklov – tem pa se pridružujejo neciklični soneti – je razvidna velika tematska razvejenost Staffove sonetne lirike. Z izpovedmi o ljubezni, naravi, materi, pesništvu, upodablajoči umetnosti, bivanjskih občutjih, o lepoti vsakdanjega, še posebej kmečkega življenja, socialnem in nacionalnem čustvovanju je razširila tematiko sonetov na področja, kakršnih poljski sonetizem pri posameznem pesniku dotlej ni poznal.

LITERATURA

- Lucylla PSZCZOŁOWSKA, 1993: Sonet od renesansu do Młodej Polski. *Słowiańska metryka porównawcza*. V: *Wiersz polski*. Warszawa. 7–33.
Dorota URBAŃSKA, 1993: Sonet od Młodej Polski do współczesności. *Słowiańska metryka porównawcza*. V: *Wiersz polski*. Warszawa. 34–47.

SUMMARY

Before the appearance of »Young Poland« sonnet writer Leopold Staff, in the three-hundred-year history of Polish sonnet (from the end of the 16th to the end of the 19th cc.) three representative types of syllabic sonnet verse can be observed: eleven-syllable verse in the Renaissance and Baroque, thirteen-syllable verse in Romanticism, and ten-syllable verse in the first phase of »Young Poland«. Staff relied on the local classical tradition, on Mickiewicz's romantic sonnets, i.e., with respect to the structure of the sonnet as well as to connecting sonnets into cycles. He composed the majority of his sonnets – 250 in all – in the syllabic thirteen-syllable verse, while in a small number of his sonnets he shifted away from the classical pattern by introducing verses shorter than thirteen syllables (the shortest one being a seven-syllable verse) and by replacing syllabism with syllabotonic versification system, or at least approximating to syllabotonic system; it is well known that true syllabotonic system is difficult to realize in poetry with traditional syllabism. To illustrate this, sonnets with iambs in thirteen-, eleven-, nine-, and seven-syllable verses are listed, as

well as sonnets with dactylo-trocheic meter in eleven- and eight-syllable verses, with anapest and trochee in ten-syllable verses.

Staff's cyclic sonnets are not formally uniform like Mickiewicz's, but considering that Polish versology treats thirteen- and eleven-syllable verse as variants among shorter verses, this non-uniformity is not disturbing. Quite the opposite: as all the mentioned deviations from the classical norm it enriched the form of Polish sonnetism, which was also broadened by the thematic diversity of Staff's sonnet lyric.